

KRVAVO ZLATO

28

ORIGINALNIH DRVOREZA
DJ. ANDREJEVIĆA - KUNA

TEKST OD JOVANA POPOVIĆA

Музеј рударства и металургије Бор

KRVAVO ZLATO

28

ORIGINALNIH DRVOREZA
DJ. ANDREJEVIĆA – KUNA

TEKST OD JOVANA POPOVIĆA

из уметничке збирке Музеја рударства и металургије Бор

МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА

Галерија Музеја рудничко-таковског краја
Горњи Милановац, март 2011.

Издавачи:

Музеј Рудничко Таковског краја, Горњи Милановац
Музеј рударства и металургије Бор

За издаваче:

Борисав Челиковић
Слађана Ђурђековић Мирић

Аутор каталога:

Слађана Ђурђековић Мирић

Ликовна опрема каталога:

Новица Станковић Лукин

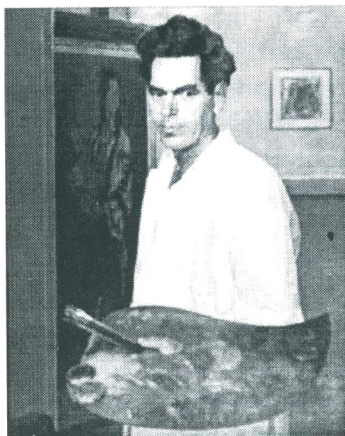
Штампа:

Графомед траде Бор

Тираж:

200 примерака

ISBN 978-86-7257-055-7

Ђорђе Андрејевић Кун

рођен је 31. марта 1904. године у пољском граду Вроцлаву. Основну школу завршио је у Берлину (Кунова мајка била је Немица), а по избијању Првог светског рата 1914, породица се сели у Београд. У Београду завршава четири разреда гимназије и графички занат у граверској радионици свог оца 1920. Након тога, уписује Уметничку школу у којој су му професори били Љубомир Ивановић, Петар Добровић и Милан Миловановић. Године 1926. окончава школовање и креће на студијско путовање по Италији. Обилази сликарске школе, музеје и галерије у Венецији, Милану, Фиренци и Риму. Из Италије одлази у Париз, из кога се после једногодишњег боравка враћа у земљу 1929. године. Одмах се укључује у уметнички живот Београда, учествујући на јесењој изложби у "Цвијети Зузорић". Прву самосталну изложбу имао је у пролеће 1931. у Београду, другу 1932. у Урлиховом салону у Загребу, а исте године и заједничку са Антоном Хутером и Лазаром Личиноским у Новом Саду. Од 1931. до 1933. члан је групе "Облик", која је окупљала све значајне београдске уметнике (оснивачи су били Јован Бијелић, Петар Палавичини и

Вељко Станојевић). На конкурс за грб Београда 1933. добија прву награду. Године 1934, по узору на загребачку групу "Земља", Кун, Ђурђе Теодоровић, Драган-Баја Бераковић и Мирко Кујачић оснивају уметничку групу "Живот", која се бавила социјалним темама друштва и имала важну улогу у пропагирању тзв ангажоване уметности. Чланови гупе, поред оснивача, били су Радоица-Ное Живановић, Данијел Озмо, Пиво Караматијевић, Бора Барух, вајари Владета Пиперски, Стеван Боднаров и други. Учесник је Шпанског грађанског рата 1937, а већ од 1941. и истакнути борац против фашизма у Југославији. И на тим ратиштима, Кун је успевао да скицира најдраматичније сцене или карактеристичне ликове. Крај Другог светског рата дочекао је као високи државни функционер.

Одлуком Комитета за културу и уметност владе ФНРЈ, 1947. додељено му је звање мајстор-сликар. Године 1950. изабран је за дописног, а 1958. за редовног члана Српске академије наука и уметности. Од 1956. до 1960. био је председник Савеза лковних уметника Југославије. Ректор Уметничке академије у Београду био је од 1960. до 1963.

Умро је у Београду 17. јануара 1964. године.

Имао је већи број самосталних изложби у земљи и иностранству, а био је учесник многобројних колективних изложби.

Кунови радови излагани су и излажу се и након његове смрти.

Мапа графика "Крваво злато" Ђорђа Андрејевића-Куна у Музеју рударства и металургије у Бору

Један од првих предмета, купљених за будући музеј у Бору 1951. године, била је мапа графика "Крваво злато" Ђорђа Андрејевића Куна.¹

Предлошци за мапу графика "Крваво злато" настали су у Бору за време боравка Ђорђа Андрејевића Куна у овом рударском центру у лето 1934. године, што је било условљено његовом оријентацијом ка темама из тешког свакодневног живота највећег броја становника, а валоризовано кроз оснивање групе "Живот".

Куново опредељење ка социјалној уметности, која је начин борбе младих уметника против ларпурлатизма, бежања од равнодушности према личном окружењу и "за слободан и независан статус уметника"² у формалном погледу огледа се и у избору ликовне технике, окретању ка графици и цртежу, као једноставном и сведеном средству, које омогућава и умножавање. Овај начин изражавања карактерише једноставност, у којој се намере и стварност исказују без колористичког улепшавања и замагљивања. Мотиве за свој критички однос према бурним друштвеним дешавањима изазваним светском економском кризом, злоупотребом радника од стране послодаваца, велики јаз у стандарду и начину живота класа, Кун је могао да нађе у Бору.

---

1 Према Слободану Босиљчићу, мапу графика је за 800 динара купио Градски комитет СКС у Београду од, засад, непознатог власника. Музеј у Бору почео је да ради 1961. године.

2 М.Б.Протић, Југословенско сликарство 1900-1959, Београд 1973, 137-139 Мирко Кујачић,

Бор је био карактеристичан и по чињеници да је тих година рудник бакра био на врхунцу богатства и моћи, први у Европи и седми у свету, у власништву добро организоване француске компаније "Свети Ћорђе" са централом у Паризу, представништвом у Београду и управом у Бору. Захваљујући привилегованом положају у законодавству, али и присутном корупционаштву, Француско друштво Борских рудника било је доминантно и одлучивало у свим сферама друштвеног живота.³ Такав утицај постизан је и тиме што су одређеним новчаним месечним давањима плаћали све важније државне чиновнике (шефа среске испоставе, командира жандармерије, управника поште, лекаре итд.)⁴ Рудник је морао да подиже објекте друштвеног стандарда, почев од станова, наменски по хијерархијским и породичним карактеристикама, преко школа, болнице, православне и католичке цркве. Посебно су подизани објекти за странце (Француска касина, школа, обданиште, руска школа итд). Карактеристика оваквог места био је велики број трговинских, занатских и других објеката, али су бројчано предњачили угоститељски, различитих категорија и врста услуга.

Захваљујући интервјуу Ћорђа Андрејевића Куна, датом новинару Немањи Вуковићу 1958. године⁵, располажемо подацима о његовом боравку у Бору и условима у којима су настали цртежи-предлошци за касније дрворезе. Према сопственим речима, Кун је првих неколико дана боравка у Бору самостално обилазио рударске погоне, јер улаз није

---

³ Slobodan Lj. Jovanović, *Društveni i kulturni odnosi u Boru u istorijskom kontekstu međuratnog razdoblja*, Zbornik radova Muzeja rudarstva i metalurgije, Bor 1987-1990, 5/6, 189-212

⁴ Исто

⁵ Борски колектив 46-47, Бор 1958, стр. 5

био строго контролисан. Његово цртање привлачило је пажњу радника, а нарочито му је, у избегавању контрола и надзорника, помогао браварски радник Крста Петровић. Ипак бива пријављен управи од стране једног надзорника да без дозволе обилази погоне. На саслушању у полицијској управи добија наређење да напусти Бор, али Кун изјављује да је Бор слободан град и да он као слободан грађанин може да борави где жели. После неколико дана, због поновне интервенције полиције, морао је да се обрати управи рудника за дозволу да обиђе рудник. Управа му је дозволила да само једанпут и на личну одговорност, али у пратњи надзорника, може да обиђе све погоне. Након тога, Кун је отишао у Зајечар на неколико дана, а потом се кришом вратио у Бор. У току илегалног боравка у Бору, Кун је излазио из изнајмљеног стана само ноћу и са Крстом Петровићем обилазио рудничке погоне, завршавајући планиране цртеже.

Вративши се у Београд, Кун је почео се израдом клишеа за графике. По њиховом завршетку, наишао је на проблем штампања, јер је у условима строге цензуре било немогуће штампати потресно сведочанство о тешком животу и страдањима радника под упечатљивим називом "Крваво злато". Из тог разлога, Кун је урадио и графичку пресу и у свом стану, на финој јапанској хартији, 1936. године одштампао десет мапа.. Наредне, 1937. у штампарији Јована Лукса у Старом Бечеју, у којој је цензура рађена на 15 дана, а уз образложење власнику штампарије да је штампање јефтиније него у Београду, отиснуо је још 250 примерака мапе.⁶

---

⁶ Душан Кабић, Каталог изложбе Крваво злато Ђорђа Андрејевића-Куна, Музеј рударства и металургије, Бор 1979.

Из наведеног и на основу сигнатуре, може се закључити да борски музеј располаже мапом графика Крваво злато, које је лично, на својој преси и у стану, отиснуо сам аутор. Због двогодишње разлике од боравка Ђорђа Андрејевића Куна у Бору и штампања првих графичких отисака, први пут износимо претпоставку да је Кун допунио своју сликарску бележницу из Бора са три цртежа у току 1935. или 1936. године. Претпоставка се односи на три последња отиска у мапи на којима је приказан неуспех у преговорима чланова комисије, организовање буне и стрељачки строј испред побуњене масе и једном жртвом. Та буна сељака из околних села због штета насталих аеро загађењем из топионице и нередевном и неадекватном исплатом штете, а коју су радници подржавали, била је одлична допуна илустрације односа и спреге руководства рудника и државне власти према локалном становништву и радницима. Буна је избила 7. маја 1935, а угушена 4. јуна интервенцијом полиције у којој је један сељак убијен, а четворица тешко рањено.⁷ Ова три цртежа могу бити доказ будног праћења уметника, борца за радничка и људска права Ђорђа Андрејевића-Куна свих дешавања у Бору. Тиме је он доказао и своју актуелност и ангажовани однос у критици друштва и власти.

Мапа графика Ђорђа Андрејевића - Куна "Крваво злато" за борски музеј и град има вишеструки значај. Осим верног осликавања прилика у Бору, положаја сељана, радничке класе, односа власника рудника и државе према запосленима и локалној средини, као и према природи,

---

⁷ Слободан Босиљчић, раднички покрет од 1919. до 1941, Бор и околина I, Бор 1973, 166-168

посебно је битна и са аспекта документарности у погледу рударских постројења, опреме, алата и услова рада. На графикама приказује уништену природу и облаци сумпорног дима, а ако је претпоставка о накнадно (1935/36) рађеним цртежима тачна, онда би Ђорђе Андрејевић Кун био уметник који је први приказао прву еколошку буну у Европи, "Влашку буну".

Садржајно мапа има причу која хронолошки прати главног јунака у разним догађајима и ситуацијама, док је стилско одређење у границама реалног. Ту је диспропорција између револуционарних идеја и њихове ликовне визуелизације. На неким цртежима примењује птичију перспективу да би истакао догађај и појачао емоције посматрача, а занемарио мање битне детаље.

Мапа графика "Крваво злато" излагана је у Бору 1951. и 1955. године на привременим изложбама, које су биле у функцији оснивања музеја. Прва изложба Кунове мапе, организована од стране музеја и према музеолошким стандардима одржана је 1979. године у Бору⁸, а након тога је до 1984. гостовала у 17 градова Србије и Бару у Црној Гори. Године 2004, поводом 70 година од боравка Ђорђа Андрејевића-Куна у Бору и четрдесетогодишњице његове смрти, поново је организована изложба мапе графика "Крваво злато".⁹

Поједини отисци мапе су део сталне поставке борског музеја "Историја рударства и металургије од праисторије до данас".

---

8 Аутор изложбе и каталога био је кустос-историчар уметности Душан Кабић

9 Аутор изложбе и каталога била је историчарка уметности Јелена Милетић

Ликовна збирка музеја у Бору, осим "Крвавог злата" поседује V издање¹⁰ компјутерски скенираних дрвореза "За мир и слободу", која је на основу Кунових скица из у Шпанког грађанског рата, први пут штампана 1939. године. Неке од скица, настале у току Куновог учешћа у Народноослободилачкој борби, биле су предлошци за мапу графика "Партизани", која је у поседу музеја, а поклон је академског сликара Ранка Шукића 1986. године музеју. Реч је о 20 оригиналних цртежа штампаних 1946. као луксузно издање офсет птампом у оригиналној величини (40,5x52) у 500 примерака. Овим мапама, борски музеј заокружио је целину ангажованог сликарског периода у уметничком опусу Ђорђа Андрејевића-Куна.

---

10 Ово издање штампано је уз помоћ владе Краевине Шпаније 2008, у тиражу од 330 примерака, у музејској збирци се налази захваљујући поклону Удружења шпанских бораца (1036-39) и пријатеља, а посредством ћереке Ђ.А.Куна, Мирјане Кун..

Каталог

1. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 8x7, инв.бр. Л/102
Насловна страна мапе са основним подацима: Крваво злато, 28 оригиналних дрвореза Ђ. Андрејевића-Куна, текст Јована Поповића и, у централном делу, илустрацијом коју чини група од тројице рудара са панорамом борског рудника у позадини.
2. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 23,2x10,8, инв. бр. Л/103
Веома потресна песма-мото мапе Јована Поповића, која описује пропадање пољопривереде због отровних гасова из рудника, због чега су сељаци принуђени да посао траже у руднику, где раде у тешким условима уз крв и зној, за бедне плате, кују за моћне и обесне газде "крваво злато". Кроз патњу, радници се освешћују и сазревају, обећавајући уништење узрока свог зла.
3. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,2x11, инв.бр.Л/130
Представљена је идилична слика Бор села са кућом, бунаром у дворишту, богатом вегетацијом, обрађеним њивама и небом
4. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв.бр.Л/129
Представљено је исто сеоско домаћинство уништено димом, без вегетације, са бунаром ван функције и утиском општег пропадања.
5. Гафика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв. бер. Л128
Приказан је гневни осиромашени ратар поред плуга, који уздигнутих руку и стегнутих песница гледа према руднику.

6. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв.бр Л/127
Сељак из опустошеног села долази у град са уништеном вегетацијом због дима који куља из рудничких постројења.
7. Графика-дрворез на папиру, сугнатура Кун-36, 1-10, 13,2x11,1, инв.бр.Л/124
Новопридошли посматра рударе, који у колони одлазе са посла у руднику, чија постројења се виде у другом плану испод неба прекривеног облацима дима.
8. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун 36, 1-10, 13,4x11, инв.бр. Л/125
Због обезбеђења егзистенције, сељак је принуђен да се запосли у руднику. Ова одлука илустрована је преузимањем рударске лампе и шлема.
9. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36. 1-10, 13,6x11, инв.бр. Л/122
Нови рудар је у рудничком кругу, на путу ка свом радном месту.
10. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x10,7, инв.бр. Л/111
Двојица рудара у рударској јами бушилицом скидају руду.
11. Графика –дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x10,9, инв.бр. Л/114
Одвојени комад руде разбија се ручно, чекићима.
12. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10,13,5x11, инв.бр. Л/115
Уситњени комади руде двојица рудара ручно утоварују у јамске транспортне вагоне.
13. Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,4x10,9, инв.бр. Л/120
Након завршеног напорног радног дана, уморни рудар брише зној са чела.

- 14.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x10,9, инв.бр.Л/116
Приказана је топионица са конверторима, транспортом бакренца у топионичком лонцу запремине 10 тона и други делови технолошког процеса у топионици.
- 15.** Графика-дрворез на папиру, сигнатур Кун-36, 1-10, 13,2x11, инв.бр.Л/109
Двојица топионичара припремају руду за убацивање у ватер жакетну пећ.
- 16.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв.бр.Л/113
Тако припремљену руду двојица радника убацију у пећ.
- 17.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13.5x10,9, инв.бр.Л/110
На овој графици приказан је рад двојице рудара бушилицом на површинском копу. У другом плану виде се јаловишта са багерима и дргим машинама под небом пуним облака дима.
- 18.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв.бр.Л/121
Радни дан се завршава у породичном дому са петочланом породицом, за столом са празном чинијом и комадом хлеба, уз огњиште где са верига виси бакрач.
- 19.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун 36, 1-10, 13,5x10,8, инв.бр. Л/112
Приказан је тренутак изливања бакра из конвертора.
- 20.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x10,8, инв.бр. Л/117
Драматична сцена експлозије конвертора са топионичарима, које сила експлозије баца са платформе.
- 21.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 12x11, инв.бр. Л/119
Из птичје перспективе приказан је спровод погинулог топионичара, чији сандук возе на воловским колима.

- 22.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв.бр. Л/123
Радници окупљени у рудничком кругу с пажњом слушају огорченог колегу, који стиснутих песница позива на побуну.
- 23.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв.бр. Л/106
Приказани су чланови управе рудника и комисије за испитивање узрока несреће како се за пуном трпезом госте и подмићују комисију у циљу прикривања узрока несреће.
- 24.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,4x10,8, инв.бр. Л/105
Приказује живот акционара и Француза. У луксузном ентеријеру свечано одевен пар седи за столом са чашама и боцом шампањца, док се у другом плану види балска игранка.
- 25.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв.бр. Л/107
Друштвени живот владајуће класе обухватао је и културне програме-приказана је балерина, који су се одвијали у клубовима и кафанама.
- 26.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x10,9, инв.бр. Л/108
Рудничка колонија имала је велики број јавних кућа, па је на овој графици представљен раскалашни живот богатих.
- 27.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун 36, 1-10, 13,5x11, инв.бр. Л/126
Освешћени организовани голоруки радници и сењаци полазе у борбу за остварење својих права.
- 28.** Графика-дрворез на папиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11, инв.бр. Л/104
Неуспели преговори са штрајкачима резултирали су сукобом радника и жандармерије, који је приказан у другом плану.

29. Графика-дрворез на паиру, сигнатура Кун-36, 1-10, 13,5x11,
инв. бр. Л/118

Последња графика приказује пушке са бајонетима у првом плану
централном делу је погинули рудар испред масе штрајкача

KRVAVO ZLATO

28

ORIGINALNIH DRVOREZA
DJ. ANDREJEVIČA - KUNA
TEKST OD JOVANA POPOVIČA

1-10

Rim
36

PLODNE NAŠE NJIVE OTROVNIM PLINOM
UNIŠTENE, / U PAKLENO ŽDRELO
NUŽDA NAS GOLE GONI ; / IZ MRAKA
U MRAK DIZALICA NAS VRAĆA IZ-
LOMLJENE, / IZ KRVI I ZNOJA NAŠEG
NIČU - ZA DRUGE - MILIONI.

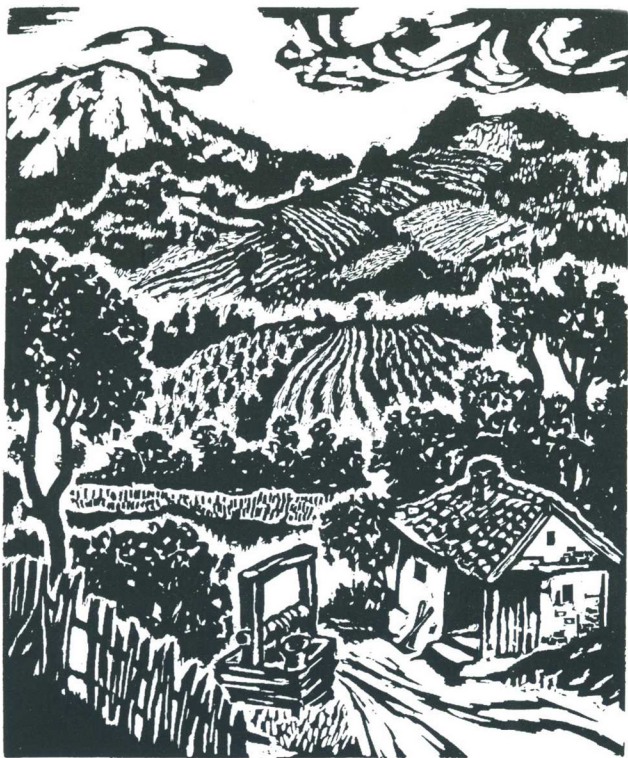
KOMADIĆ NAŠEG ŽIVOTA U SVAKOM ŽU-
TOM GRUMENU, / SVAKIM UDARCEM MALJA
DO SVOME TEMENU KUJEMO. / KRVAVO
ZLATO JE TO! MI DAJEMO KRV NAŠU
RUMENU, / VISOKO NAD NAMA ZVEK
ZLATA I SMEH OBESNI ČUJEMO.

NAŠE TLO, NAŠA SNAGA, RUKE NAŠE - I
BEDNA PLATA; / USJANA REKA VALJA
GRANATE, KOTLOVE, DOBITI. / HOĆEMO
L'DOVEK DA GINEMO ZARAD KRVAVOG
TUĐJEG ZLATA? / MI KUJEMO SEBE!
JEDNOM ĆEMO UZROKE ZLA NAŠEG
ZDROBITI!

A-10

V. Čin

1-10

Rum

36

A-10

Run

36

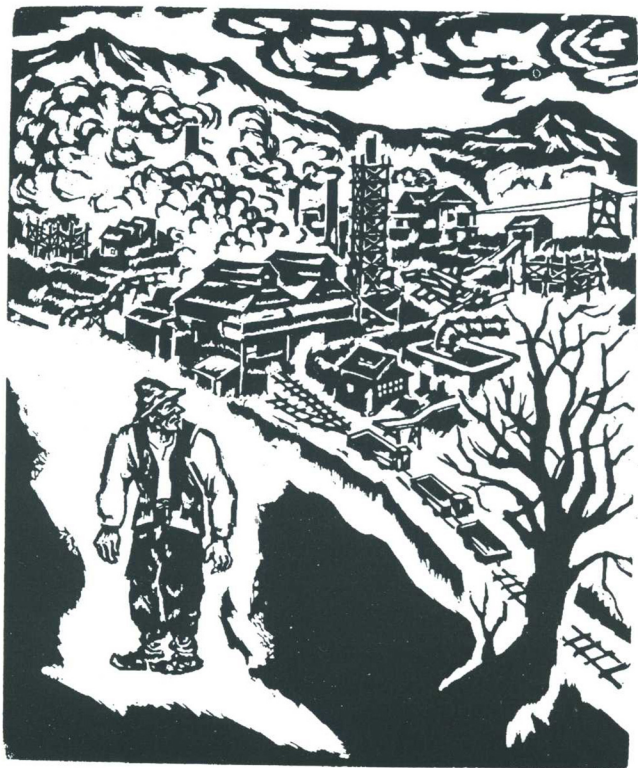

A-10

River 36

A-10

Y. Kim

26

A-10

Run 36

1-10

Rum 36

A-10

Run
36

A-10

Run
34

A-10

Phen

26

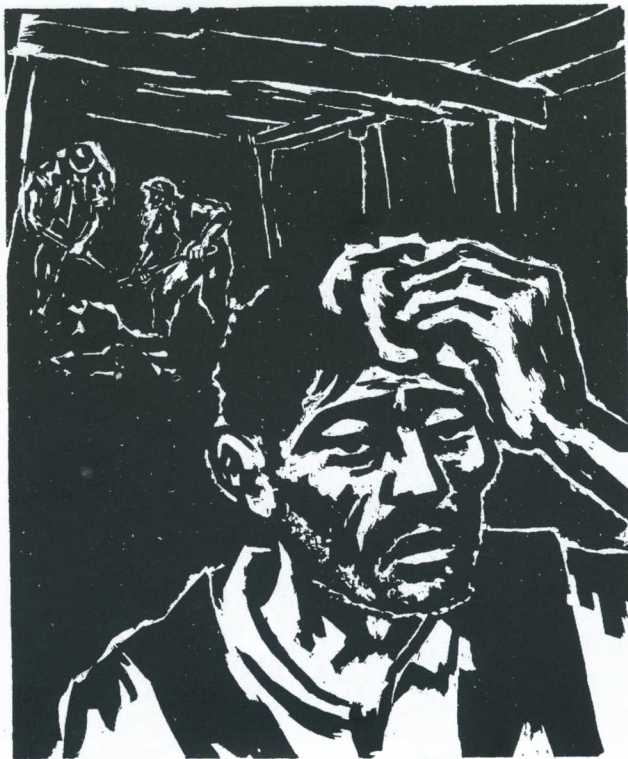

A-10

Rum
36

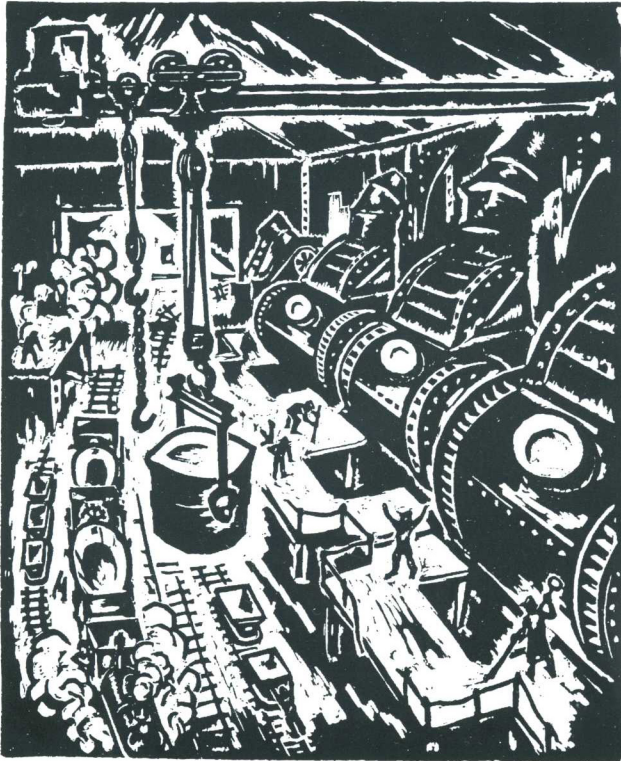

A-10

Run
36

1-10

Kerr
36

1-10

Raw

26

12-10

Ren

36

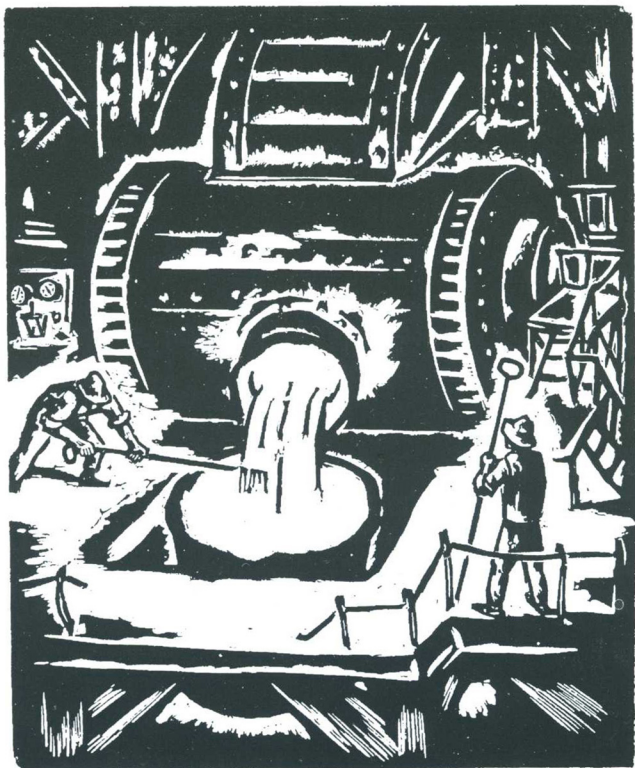
111

Reis
36

1-10

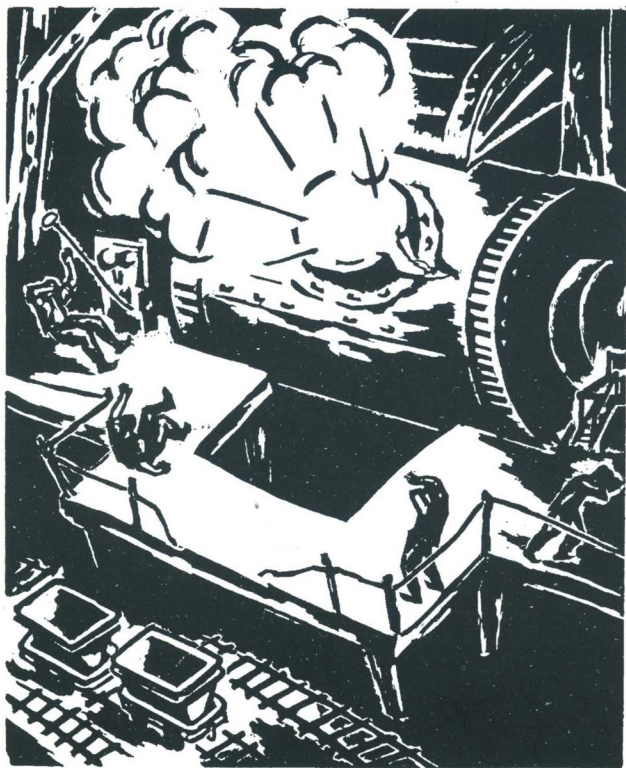
Vann
36

1-10

Vern
36

A-10

Kim
26

A-10

Rum
36

A-16

Russ

36

1. 10

Rem

26

A-10

V. R. 36

10-10

V. R. 36

1-10

Rein

A-11

Rum
56

1. 10

Run
36

Run
36

Музеј рударства и металургије Бор

МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА